

PORTRÉTY

PROBOŠT BERNHARD LICHTENBERG

„Nemohu předem říci Ano a Amen ke každému nařízení a opatření, které vláda přijme. Jestliže tendence takových vládních nařízení a opatření jsou zaměřeny proti zjevenému křesťanskému učení a tím proti mému kněžskému svědomí, budu se řídit svědomím a současně budu snášet všechny důsledky, které z toho pro mne osobně vzniknou“ (Z výslechu po zatčení).

Obžaloba nejvyšších nacistických úřadů

V roce 1941 začalo v Německu ovládaném nacionálními socialisty státem organizované zabíjení nevyлéčitelně nemocných. Krátce po rozběhnutí této akce informoval Martin Bormann, šéf Říšské kanceláře, důvěrně vysoká justiční místa: „30 000 vyřizeno. Dalších 100 000 až 120 000 čeká...“

Jménem církve, katolických křesťanů a všech Němců, kteří se nechtěli ztotožnit s nelidskostí režimu, vznesl počátkem srpna 1941 biskup z Münsteru Klemens August kníže Galen v „kázání o euthanasii“ (později světově proslulém) protest a obvinění z vraždy. Riskoval přitom zatčení a vlastní smrt.

Koncem srpna, když zabíjení probíhalo tajně dál, vznesl probošt Lichtenberg obvinění z vraždy. Napsal „vůdci říšských lékařů“ dr. Contimu: „... Také na mé duši leží břemeno spoluvědomí zločinu proti mravnímu zákonu. Ale i kdybych byl jen jediný, přece požaduji od Vás, pane doktore, jako člověk, křesťan, kněz a Němec, odpovědnost za zločiny, které se dějí na Váš příkaz nebo s Vaším souhlasem ... Uvědomuji o tomto dopise Říšskou kancelář, říšská ministerstva a tajnou policii.“ Věděl, že tato místa jsou spoluodpovědná. Avšak odpovědní – to mu bylo jasné – mu jeho „provokaci“ nezapomenou. Ani mnoho jiného.

Co věděli špiclové a gestapo

Lichtenberg, Bernhard, od roku 1938 probošt v katedrále svaté Hedviky v Berlíně, význačná osobnost katolické církve v Berlíně, biskupův důvěrník:

- byl až do rozbití stran, které nebyly nacionálněsocialistické, aktivně činný ve straně Centrum, silně ovlivněné katolickými osobnostmi;
- odvážil se (1931) jako člen prezidia Mírového svazu německých katolíků soudního procesu proti hanlivému článku v berlínském NS večerníku Der Angriff a dosáhl odsouzení odpovědných osob;
- při výslechu (1933 na otázku, jaké stanovisko zaujímá k Hitlerovi, vyznal: „Můj vůdce je Kristus!“
- při jednom procesu (šlo o zneuctění hostie) v roce 1935 prohlásil, že na lavici obžalovaných patří Alfred Rosenberg, vůdčův pověřenec pro světonázorové školení strany;
- podal (1935) u pruského předsedy vlády a Hitlerova důvěrníka Göringa protest proti poměrům a zacházení v koncentračním táboře Esterwegen
- a požadoval pomoc od státních míst. Závěrečná věta stanoviska člověka odpovědného za koncentrační tábor Esterwegen zněla: „Požaduji, aby byl lhář

Lichtenberg pro své zákeřné výpady vůči státu vzat do vazby, aby se mohl přesvědčit o pořádku a čistotě v táboře Esterwegen a aby se mu dostalo podnětu tento pořádek jako vzorný zavést také ve svém církevním krámu.“

- po „křišťálové noci“ (1938) se odvážnými slovy ujal židů a od té doby se za ně veřejně modlil;
- protestoval (1941) během nedělních bohoslužeb proti obsazení berlínského kněžského semináře;
- požadoval (1941) od „říšského vůdce SS“ Himmlera vydání vyvlastněného církevního majetku;
- jako vedoucí „Pomocného díla při biskupském úřadě“ radil židům určeným nacisty k deportaci a podporoval je;
- nikdy nezdravil „Heil Hitler“, ale vždycky „Pochválen buď Ježíš Kristus!“

Co přibýlo do akt gestapa později

- týden po odeslání dopisu „vůdci říšských lékařů“ byl kvůli večerní modlitbě v katedrále sv. Hedviky udán dvěma studentkami;
- při zatčení a domovní prohlídce (23. října 1941) byl nalezen přitěžující materiál, mezi jiným náčrt prohlášení proti antižidovskému štvavému plátku NSDAP;
- závěr procesu (22. května 1942): Dva roky vězení, aby byla veřejnost uchráněna před dalším ovlivňováním ze strany obžalovaného ... neboť „je nebezpečím, které nelze podcenit...“ (z odůvodnění rozsudku);
- po odpykání trestu (23. října 1943) znovu předvolán na gestapo, těžce nemocný zařazen do kolony pochodující do koncentračního tábora Dachau a při transportu tam zemřel v Hofu 5. listopadu 1943.

Co špiclové a gestapo nezaznamenali

Když byl Lichtenberg zatčen, pracoval právě 41 let jako kněz v Berlíně, mnohdy do úpadu, vždycky plný odvahy a radosti. Shromáždil do Boží obce mnoho tisíc lidí, staral se o to, aby z kazatelny slyšeli Boží slovo a shromáždění kolem oltáře mohli slavit eucharistii. Byl přítom veselý člověk a stával se jím stále víc. Uměl nejen zpívat a kázat, že to jen znělo, uměl se právě tak od srdce smát, uměl v přátelském kroužku „vybafat“ cigaretu a dát k lepšímu čtyřverší, které sám vyrobil. Už jako chlapec zjistil, že „v Pánu Bohu je vůbec samá radost a že nám poslal svého milovaného Syna, abychom se radovali“.

Pak přišli k moci nacisté. Začali rozbíjet lidskou důstojnost, svobodu, spravedlnost, víru, církev a nestyděli se zničit nesčetné lidské životy. A tu Lichtenberg, tento muž s bojovným, energickým charakterem, vyšel samozřejmě „na barikády“, aby bránil práva daná člověku Bohem, v otevřeném útoku proti špatnosti a ponižování.

Bernhard Lichtenberg žil takovým odvážným postojem jako člověk i jako kněz vědomím své velké odpovědnosti vůči Bohu. Chtěl přispět ke spravedlivému průběhu dějin a vzpíral se jejich falšování. Byl si vědom, že je křesťan, který z Božího pověření a v jeho jménu volá „Vražda!“ tam, kde se vraždí, „Lež!“ tam, kde se dělá lživá politika – protestuje nahlas, ale také mlčky odmítnutím potlesku. Proto nikdy nezdravil „Heil Hitler!“, jeho pozdrav byl „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ Neboť Ježíš Kristus je Slovo Boha Stvořitele. On je proto ukazatel směru a soudce všech lidí i jejich politiky.

Ve věrném spojení s vtěleným Božím slovem má Ježíšova obec podíl na jeho prorockém a soudcovském úřadu, úkol často dost ožehavý a chybný, ale vždycky svatá povinnost a nezadatelné právo.

„Co se může člověku lepšího stát, než že zemře pro svou svatou katolickou víru! ... Když my, kněží, mlčíme, lidé se úplně zmatou a nebudou už vědět, na čem jsou.“ To řekl svému biskupovi při posledním rozhovoru ve vězení. Tenkrát šlo o to, že si vykoupí svobodu, přijme-li totální zákaz mluvení, v opačném případě ho čeká cesta do koncentračního tábora. Lichtenberg odmítl mlčení. Cítil se svým svědomím zavázán říkat pravdu, nahlas a srozumitelně.

St. Hedwigsblatt 1983/44

HISTORIKOVA CESTA VZHŮRU

Prof. PhDr. Zdeněk *Kalista* (22. 7. 1900 – 17. 6. 1982) začal v mladých letech jako marxista a skončil jako upřímně věřící katolík. Talentovaný básník – vydal 6 sbírek a do konce života tvořil poezii – se spřátelil s Wolkrem a jeho druhy. Oslnila ho perspektiva ráje na zemi pro všechny. Postupem let však dorostl k svobodnějšímu a hlubšímu uvažování a začal se otvírat křesťanství a jeho duchovním hodnotám. Obdobným procesem prošli i další původně levicoví literáti (Seifert, Hora, Halas aj.).

Do historické vědy uváděl Kalistu historik velkého formátu Josef Pekař (†1936). Ačkoliv liberál, uměl se zastat i tehdy osočované katolické církve a jejích dějin (např. *Tři kapitoly o sv. Janu Nepomuckém*, 1921; *Svatý Václav*, 1929), ale současně ocenil talent mladého Kalisty a dal mu „jako marxistovi“ slovo ve svém semináři. Jistě přispěl k upevnění Kalistovy přímosti a čestnosti, s níž on po celý život programově pomáhal na světlo pravdě bez ohledu na politický vítr a osobní zájem. Hlavní zájem upřel na baroko, z ideologických, konfesních a politických zájmů znehodnocené v českých očích na „dobu temna“. Vedle Josefa Vašici a dalších má právě Zdeněk Kalista hlavní zásluhu na zásadní rehabilitaci tohoto období pracemi *České baroko 1941*, *Tvář baroka 1982* a množstvím monografií.

Důvodem tohoto úsilí nebyla původně příslušnost k církvi, nýbrž vnitřní potřeba ukázat skutečné kulturní a národní klady katolictví u nás. Cesta k víře trvala dost dlouho. První podnět, jak vyprávěl přátelům, mu dal pohled do hrobu jeho otce; vyjevilo se mu jako nesmyslné, že by jeho otec nebyl víc než pár atomů, které se rozplynou v zemi. Při badatelském pobytu v Římě pak ho přiblížil k Bohu neobyčejný vnitřní zážitek. Ze sympatizanta k plné osobní víře dospěl ve vězení (1951–1960). Konverze ho však nezbavila kritického smyslu i vůči vlastní církvi (viz *Katolictví, v českých dějinách*, *Studie 79*, 1982), zato prohloubila porozumění pro duchovní dějiny (např. *Karel IV., jeho duchovní tvář*, 1971; *Ctihodná Marie Elekta Ježíšova*, 1975; *Česká barokní pouť*, v rukopise).

Podivuhodný a pro nás dnes modelový rys Kalistovy mravní osobnosti je jeho neúnavná služba lidem hřívnou talentu. Pro docenta Karlovy univerzity od 1932, který byl autorem provolání české inteligence „Celému vzdělanému světu“ v říjnu 1938,

bylo bolestné přerušení práce na uzavřené vysoké škole 1939–1945 a ještě bolestnější odstranění z fakulty po únoru 1948. Přesto, že dvě desetiletí nemohl publikovat, pilně pracoval ve svém oboru, a to i ve vězení v rámci možností. V červnu 1968 ho fakulta povolala zpět, ale srpen udělal tečku za jeho působením na univerzitě. Nerezignoval a vydával ze sebe zralá díla, dokonce i po ztrátě zraku 1975.

O jeho přínosu pro národ a historiografii poslyšme odborníka: „Kalista byl nejen vynikající český historik, ale i velká mravní osobnost vůbec. Nelze nelitovat těch dlouhých let, kdy nemohl působit jako vědec a zkušený pedagog při výchově nových generací historiků. Útěchou je, že jeho dílo zůstává současníkům i příštím generacím, aby těšilo, obohacovalo i podněcovalo k nové tvorbě ty, kdož si k němu přes všechny překážky sami najdou cestu“ (Jarosl. Opat, Zdeněk Kalista. Studie 71).

Co v něm dostala církev? Rozhodně ne katolického historika ve stylu dvacátých let – hádavého polemika. Dostala víc: poctivého vědce, který miloval Boha a pravdu. Za to si zaslouží naši upřímnou vděčnost po několik generací.

Quis = O. Mádr